

**Szkice
z dziejów obozów w Lamsdorf/Łambinowicach
Historia i współczesność**

Zeszyt 6

pod redakcją naukową Piotra Stanka

Opole 2021

Recenzent
Tomasz Przerwa

Projekt okładki
Marek Krajewski

Redakcja stylistyczno-językowa i korekta
Maria Szwed

Skład
Janina Drozdowska

Tłumaczenie streszczeń
na j. angielski – *Jacek Jędrzejowski*
na j. niemiecki – *Andrzej Szypułski*

© Copyright by Centralne Muzeum Jeńców Wojennych, 2021

ISBN 978-83-61801-40-5

Wydawnictwo Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych
45-017 Opole, ul. Minorytów 3, tel./fax (77) 453 78 72, 453 92 16
e-mail: cmjw@cmjw.pl www.cmjw.pl

Druk
Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu
45-007 Opole, ul. Katedralna 8A, tel. 77 44 171 40
www.wydawnictwo.opole.pl
Nakład: 300 egz. Objętość 9 ark. druk.

Spis treści

PIOTR STANEK, Ojciec Józef Hołubowicz (1835–1887) – kapelan jeńców francuskich w Lamsdorf z 1871 roku	7
<i>Father Józef Hołubowicz (1835–1887) – the chaplain to the French Prisoners of War in Lamsdorf in 1871</i>	25
<i>Pater Józef Hołubowicz (1835–1887) – Seelsorger der französischen Kriegsgefangenen in Lamsdorf 1871</i>	25
KAMIL WEBER, „Wykonywałem to, co do mnie należało” – wojenne losy bohatera polskiego lotnictwa, porucznika Leszka Owsianego	27
<i>“I did what I was supposed to do“ – the wartime vicissitudes of the hero of Polish aviation, Lieutenant Leszek Owsiany</i>	49
<i>„Ich tat, wozu ich verpflichtet war“ – das Kriegsschicksal des Helden der polnischen Luftwaffe Leutnant Leszek Owsiany</i>	50
MARIA BULA, „Na pamiątkę obozu jenieckiego w Lamsdorf...” Księga pamiątkowa majora Waltera Kühna, komendanta Stalagu VIII F Lamsdorf	51
<i>“In remembrance of the POW camp in Lamsdorf...” The commemorative book of Major Walter Kühn, the Commander of Stalag VIII F Lamsdorf</i>	75
<i>„In Erinnerung an das Kriegsgefangenenlager Lamsdorf...” Gedenkbuch von Major Walter Kühn, Kommandant des Stalag VIII F Lamsdorf</i>	75
MAREK MICHALSKI, SEBASTIAN RÓŻYCKI, Potencjał archiwalnych zdjęć lotniczych w badaniach kompleksu obozowego Lamsdorf 344	76
<i>The potential of archival aerial photographs in studies of Lamsdorf 344 POW camp complex</i>	101
<i>Das Potenzial von Archivluftbildern in der Forschung zum Lagerkomplex Lamsdorf 344</i>	102

ANNA CZERNER, Emocje – „niewidzialny reżyser” Miejsca Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Przyczynek do analizy socjologicznej	103
<i>Emotions – the “invisible director“ of the Site of National Remembrance in Łambinowice. A contribution to the sociological analysis</i>	118
<i>Emotionen – der „unsichtbare Regisseur“ der Nationalen Gedenkstätte in Łambinowice. Ein Beitrag zur soziologischen Analyse</i>	118
BOGDAN MALINOWSKI, VIOLETTA REZLER-WASIELEWSKA, Prace budowlano-konserwatorskie przy pozostałościach Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf. Raport z historycznym szkicem	120
<i>Construction-conservation works on the remains of Stalag 318/VIII F (344) Lamsdorf. A report with a historical sketch</i>	135
<i>Bau- und Restaurierungsarbeiten an Überresten des Stalag 318/VIII F (344) Lamsdorf. Bericht mit historischer Skizze</i>	135

**BOGDAN MALINOWSKI
VIOLETTA REZLER-WASIELEWSKA**

**Prace budowlano-konserwatorskie przy
pozostałościach Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf.
Raport z historycznym szkicem**

Obiekty stanowiące pozostałości poobozowe po Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf, przy których w 2020 r. zostały przeprowadzone prace budowlane i konserwatorskie, to układ reliktywów ośmiu uszeregowanych, jednokondygnacyjnych, prostokątnych baraków, wolnostojących o długości 58,94–59,09 m, szerokości 16,93–17,06 m, wysokości 0–4,26 m i łącznej powierzchni zabudowy 998–1008 m².

Wyróżnia się wśród nich budynek, który pełni funkcje wystawiennicze i edukacyjne. To jedna z sześciu części dawnego baraku (nr 3). Swą obecną postać zawdzięcza częściowej rekonstrukcji, która została przeprowadzona w końcu lat 90. XX w. Obiekt ma prostokątny kształt o wymiarach: 10,03 m długości, 17,05 m szerokości, 2,65–4,26 m wysokości. Jego powierzchnia użytkowa wynosi 157,72 m², przy powierzchni zabudowy 171,01 m², a kubatura – 626 m³. Do wewnątrz prowadzi dwoje drzwi, które znajdują się, po przekątnej, w przeciwległych ścianach budynku: od strony południowej i północnej. Na każdej z tych dwóch ścian są jeszcze dwa niewielkie okna, zabezpieczone przed nieproszonymi gośćmi kratami.

Pozostałości obozowe, o których mowa, znajdują się na ogrodzonym terenie o powierzchni 2,67 ha z charakterystyczną drewnianą wieżą wartowniczą od strony południowej i Pomnikiem Powstańców Warszawskich – Jeńców Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf od północnej, przy czym zarówno ogrodzenie, jak i wieża nie stanowią oryginalnej zabudowy obozu, a od końca lat 90. XX w. odtwarzają jedynie jej wygląd z lat II wojny światowej¹.

¹ Są to działki: nr 236/5, na której znajdują się pozostałości ośmiu baraków i która zajmuje powierzchnię 10 ha (13 na 88 m), oraz działka nr 619/3 z Pomnikiem Powstańców Warszawskich – Jeńców Stalagu 344 Lamsdorf o powierzchni 0,42 ha. Prace budowlano-konserwatorskie były prowadzone wyłącznie na pierwszej z nich.

Teren ten to zaledwie fragment dawnego Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf, najlepiej zachowany. Znajduje się przy drodze, która była w przeszłości na długim odcinku wewnętrznym duktem obozu, rozdzielającym go na dwie części. Od końca lat 90. ubiegłego wieku jest nazywana Drogą Pamięci. Istotnie wydłużona łączy bowiem najważniejsze obiekty miejsca pamięci: pozostałości poobozowe oraz cmentarze wojenne z różnych okresów historycznych². Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach ma przecież historię znacznie wykraczającą poza czas II wojny światowej. Jego dzieje sięgają XIX w., kiedy w pobliżu wsi Lamsdorf utworzono po raz pierwszy obóz jeniecki, osadzając w nim żołnierzy francuskich wziętych do niewoli podczas wojny Prus z Francją. Zdecydowaną kumulację tragicznych wydarzeń przyniósł jednak wiek XX, lata I wojny światowej, a później II wojny światowej. Przez niemieckie kompleksy obozów jenieckich Lamsdorf przeszły wówczas tysiące żołnierzy, najpierw ententy, a następnie, w dużo większej liczbie, koalicji antyhitlerowskiej. Dodatkowo, po obu tych wojnach, istniejąca tu infrastruktura została wykorzystana na potrzeby obozów przejściowych dla niemieckiej ludności cywilnej. Jednocześnie, cały obszar, jedynie z kilkunastoletnią przerwą po I wojnie światowej, służył celom wojskowym – był poligonem³.

Teren Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf, również ten we fragmencie podanym pracom budowlanym i konserwatorskim, to miejsce wielu wymienionych wydarzeń, jednak – co bardzo istotnie – nie wszystkich. Jego historia rozpoczęła się podczas I wojny światowej. Zorganizowano tu wówczas część jenieckiego kompleksu – Lager V oraz Lager VI. Później, w latach 1921–1924, jenieckie zabudowania zostały wykorzystane na potrzeby obozu, utworzonego dla Niemców przez niemieckie władze i Czerwony Krzyż, opuszczających tereny włączone do odradzającej się z niebytu rozbiorów Polski. Podczas II wojny światowej, z której pochodzą zachowane relikty, dokładniej w połowie 1941 r., w tym oddalonym o 2–3 km od zabudowań wiejskich miejscu został zorganizowany obóz dla jeńców radzieckich. Niestety, dysponujemy skąpymi informacjami o tworzeniu jego zabudowy, sposobie budowy baraków czy ich wykończenia, a szkoda, bo byłyby pomocne w pracach konserwatorskich. Mamy zatem sytuację odwrotną – to prace konserwatorskie mogą dostarczyć ciekawych informacji o obiektach, których dotyczą.

Z niemieckich źródeł wynika, że roboty budowlane przy Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf rozpoczęto dopiero jesienią 1941 r. (w związku z czym pierwsze jenieckie transporty były przetrzymywane pod gołym niebem). Ich zasadnicza część została wykonana w 1942 r., pozostałe przede wszystkim w roku następ-

²M. Aleksandrowicz, G. Hebda, V. Rezler-Wasielewska, *Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Ścieżka historyczno-przyrodnicza*, Opole 2006.

³Historia ta ma obszerną literaturę. Dzieje obozów w stosunkowo najbardziej kompleksowym ujęciu zostały przedstawione w: *Obozy w Lamsdorf/Łambinowicach (1870–1946)*, red. nauk. E. Nowak, Opole 2006.

Stalag 318/VIII F (344) Łamsdorf w Łambinowicach podczas II wojny światowej. Zdjęcie lotnicze z zaznaczonym fragmentem zabudowy poddanej w 2020 r. konserwacji

Źródło: The National Archives

Murowane baraki Stalagu 318/VIII F (344) Łamsdorf podczas II wojny światowej

Źródło: Zbiory CMJW

Autorzy

MARIA BULA – historyk, absolwentka Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego, pracownik Działu Naukowego Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Autorka artykułów dotyczących relacji polsko-niemieckich w XX w. oraz załogi obozowej Stalagów VIII B i 318/VIII F (344) Lamsdorf.

ANNA CZERNER – dr, socjolog, pracownik Działu Naukowego Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych, zajmuje się strategią edukacyjną i budowaniem relacji z publicznością muzealną. Wspólnie z dr Elżbietą Nierobą jest autorką książki *Na styku historii i codzienności. Społeczność lokalna wobec miejsca pamięci* (2017), zredagowała także *Studia z socjologii emocji. Podręcznik akademicki* (2011).

BOGDAN MALINOWSKI – prezes firmy Alta Sp. z o.o. z Wrocławia działającej od 2006 r., zajmuje się renowacją budowli zabytkowych, m.in. baszt, zamków, pałaców i innych obiektów historycznych. W 2020 r. Alta Sp. z o.o. wykonała prace konserwatorskie w części byłego Stalagu 318/VIII F (344) Lamsdorf.

MAREK MICHALSKI – badacz historycznych fotografii lotniczych, absolwent Politechniki Śląskiej w Gliwicach oraz Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie (Wydział Inżynierii Lądowej i Geodezji). Współpracownik Muzeum w Treblince, Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy oraz Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Autor i współautor artykułów z zakresu historii oraz fotointerpretacji zdjęć lotniczych z okresu II wojny światowej.

VIOLETTA REZLER-WASIELEWSKA – dr, historyk, dyrektor Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Absolwentka Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu i studiów podyplomowych na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach; inicjatorka i organizatorka sesji oraz konferencji naukowych, wystaw, projektów badawczych i edukacyjnych; autorka i współautorka oraz redaktor naukowy prac zwartych i artykułów, głównie z zakresu problematyki jenieckiej w latach II wojny światowej i edukacji w miejscach pamięci oraz poświęconych historii Łambinowic.

SEBASTIAN RÓŻYCKI – dr inż., absolwent i pracownik naukowy Politechniki Warszawskiej (Wydział Geodezji i Kartografii). Od 2013 r. wykorzystuje archiwalne i aktualne zdjęcia lotnicze, dane ze skaningu laserowego, materiały kartograficzne oraz metody geofizyczne w badaniach obozów zagłady, koncentracyjnych i pracy z okresu II wojny światowej. Współpracuje m.in. z: Muzeum w Treblince, Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy, Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem oraz Instytutem Pamięci Narodowej.

PIOTR STANEK – dr, historyk, kierownik Działu Naukowego Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Sekretarz redakcji „Łambinowickiego Rocznika Muzealnego”, periodyku naukowego poświęconego sprawom jenieckim oraz wydarzeniom z lat II wojny światowej. Autor książek oraz artykułów naukowych i popularnonaukowych dotyczących tematyki jenieckiej, Polskiego Państwa Podziemnego oraz polskiej emigracji politycznej.

KAMIL WEBER – dr, politolog, absolwent oraz współpracownik Instytutu Politologii Uniwersytetu Opolskiego, pracownik Działu Naukowego Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Autor artykułów dotyczących tematyki jenieckiej, konfliktów zbrojnych i relacji międzynarodowych w XX w.